

DE HALVE DAALDER GESLAGEN TE BRUGGE OP NAAM VAN FRANCOIS VAN ANJOU HERTOG VAN ALENÇON

Voor wij deze zeldzame halve daalder, geslagen in het munthuis Brugge beschrijven, past het een woordje uitleg te geven betreffende deze Franse hertog, die in 1580 bij het verdrag van Plessis-lez-Tours als beschermer en soeverein van de Nederlanden werd aangesteld.

François - Hercules de Valois, hertog van Anjou en Alençon, werd geboren te Parijs op 18 maart 1556 als vierde zoon van koning Hendrik II van Frankrijk (1547-1559) en Catharina de Medici. Zijn broers Frans II (1559-1560), Karel IX (1560-1574) en Hendrik III (1574-1589) werden alle drie koning van Frankrijk. Vooral Hendrik III heeft een grote rol gespeeld bij de onlusten in de Nederlanden.

Nadat François onverrichtersake uit Engeland diende terug te keren, waar hij op een huwelijk met Elisabeth I (1558-1603) had aangestuurd, ontscheepte hij op 10 februari 1582 te Vlissingen, vergezeld van een groot Engels gevolg. In de maand maart werd hij te Antwerpen plechtig ingehuldigd als landsheer en hertog van Brabant en als graaf van Vlaanderen.

In plaats van zich in te zetten om het land te verlossen van het juk der Spanjaarden, hield de nieuwe soeverein zich het jaar 1582 bezig met allerlei feesten en plechtige inhuldigingen. Hijzelf was misnoegd omdat men hem alleen als hertog van Brabant en graaf van Vlaanderen had aangesteld en niet als algemeen soeverein van de Nederlanden. Door zijn opvoeding in de sfeer van de geslachten van Valois en de Medici, was hij voorbestemd om als despoot te regeren (naar het voorbeeld van zijn broer Hendrik III), eerder dan zich in te zetten voor een volk dat voor zijn vrijheid vocht.

De Calvinisten en de Franse Hugenoten hadden van in den beginne een groot wantrouwen tegenover deze katholieke prins, en toen zijn troepen zich op 17 januari 1583 van Brugge, Duinkerken, Dendermonde en Diksmuide poogden meester te maken, zodat er sprake was van een "Franse Furie", verloor hij ook alle krediet bij de rest van het volk.

Einde juni 1583 vertrok de hertog van Anjou naar Kamerijk en begaf zich vervolgens naar Frankrijk. Hij zou nooit meer terug komen. Na een kortstondige ziekte stierf hij te Château-Thierry op 10 juni 1584, nauwelijks 29 jaar oud.

De Zuidelijke Nederlanden werden trouwens geleidelijk terug onder het gezag van Filips II gebracht door de Spaanse landvoogd Alexander Farnese en eindigde de opstand tegen het gezag van de Spaanse koning Filips II (1555-1598).

Van de Brugse halve daalder die in 1582 op naam van de hertog van Anjou en Alençon als graaf van Vlaanderen, werd uitgegeven, werden 28.988 exemplaren geslagen (L. Deschamps de Pas, *Essai sur l'histoire monétaire des comtes de Flandre de la maison de Bourgogne*, Parijs, 1863, loc. cit., p. 24).

Het stuk is uiterst zeldzaam en komt in de handel praktisch nooit voor. R. Serrure schrijft in het *Bulletin Mensuel de Numismatique et d'Archéologie*, tome premier (1881-1882), p. 118, § 3 : "François, fils de France, frère unique du Roi, frappa à Bruges des demi-écus d'argent à son buste. Les deux seuls exemplaires connus de cette intéressante monnaie, sont dans les cartons de M. Vernier. Après la mort du duo d'Alençon, les Etats de Flandre, réunis à Bruges, forgent encor des "lions", des "demi-lions d'or", des "escalins", etc...".

Sindsdien zijn nog een aantal exemplaren opgedoken zodat op dit ogenblik maximum elf van dergelijke halve daalders gekend zijn (1). Van deze halve daalder zijn tot dusver drie verschillende types gekend die onderling merkelijke varianten in het borstbeeld, jaartal, omschrift en interpunctie vertonen.

Type I

Va. : borstbeeld van François van Anjou en Alençon met brede molenkraag, naar rechts, binnen een fijne en gladde cirkel ; rondom, (lelie) . FRAN (ciscvs); F(ilius) . FRAN (ciae) . FRA (ter) . VNIC (vs) . REG (is) : D (ei) : G (ratia) . COM (es) . FLA (ndriae) (2)

Kz. : binnen een fijne en gladde cirkel, gekroond gevierendeeld wapenschild met in het eerste en vierde kwartier het wapen van Alençon (drie lilies) en in het tweede en derde dat van Brabant (een naar links klimmende leeuw) ; links en rechts in het veld een hoofdletter F ; rondom, ✦ . AETERNVM . MEDITANS : DECVS . 1582 (3)

Technische gegevens :

Munthuis : Brugge
 Muntteken : lelie
 Diameter : 37 mm
 Gewicht : 17,09 g
 Metaal : zilver
 Rand : glad

Referenties :

L. DESCHAMPS de PAS, *Essai sur l'histoire monétaire des comtes de Flandre de la maison de Bourgogne, de la maison d'Autriche et de la période des troubles des Pays-Bas*, Parijs, *RN*, 1861-77 ; Brussel, *RAN*, 1876-78, pl. II/9.

A. DELMONTE, *De Zilveren Benelux*, Amsterdam, 1967, nr. 227.

Revue Belge de Numismatique, 1878, pl. XIII/9, p. 177-233.

L. DESCHAMPS de PAS, *Catalogue descriptif et raisonné des monnaies et médailles et livres, composant la collection de feu M. Ad. Dewismes à Saint-Omer*, 1875, nr. 2243 (niet afgebeeld).

ROLLIN ET FEUARDENT, *Collection N. Van Peetegem*, Parijs, 2 april 1894, nr. 457 (niet afgebeeld).

J. SCHULMAN, Amsterdam, veiling 110, 26 mei 1912, nr. 1.782 (niet afgebeeld). Exemplaar uit de vondst van Sealau.

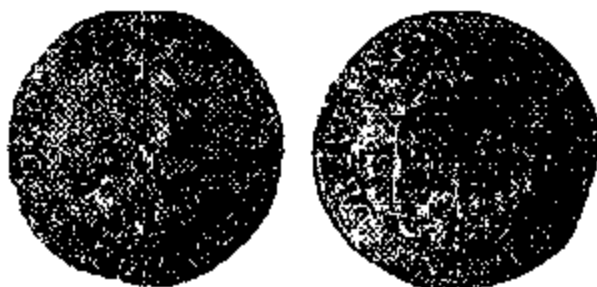
MÜNZEN UND MEDAILLEN AG. (Basel), veiling IX, 21 juni 1951, nr. 494 (afgebeeld), exemplaar aangekocht door het Penningkabinet Den Haag.

Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel, Penningkabinet, exemplaar uit de verzameling burggraaf B. de Jonghe.

Bibliothèque Nationale, Parijs, Cabinet des Médailles, exemplaar afkomstig uit de verzameling M. L. Théry, lot nr. 1.643.

Verzameling van de auteur.

Type II

Vz. : borstbeeld van François van Anjou en Alençon met brede moulenkraag, naar rechts ; rondom, (lilie) FRAN (circvs) . F (ilivs) . FRAN (ciae) . FRA (ter) . VNIC (va) . REG (ie) . D (ei) : G (ratia) . CO (mes) . FL (andriae)

Kz. : gekroond gevierendeeld wapenschild met in het eerste en vierde kwartier het wapen van Alençon en in het tweede en derde dat van Brabant ; links en rechts in het veld een hoofdletter F ; rondom, * .AETERNVN . MEDITANS . DECVS : 1582 .

Technische gegevens :

zie type I, behalve gewicht : 17,14 g.

Referenties :

L. DESCHAMPS de PAS, op. cit., pl. II/9 (var.).

Revue Belge de Numismatique, 1878, pl. XLII/9 (var.), p. 177-233.

ROLLIN ET FEUARDENT, *Collection M. H.M. (ayer)*, Parijs, 19 mei 1902, nr. 2.417 (niet afgebeeld).

Bibliothèque Nationale, Parijs, Cabinet des Médailles, exemplaar afkomstig uit de verzameling Smith-Lesoueff, lot nr. 886.

Verzameling van de auteur.

Type III

Vz. : borstbeeld van François van Anjou en Alençon met brede molenkraag, naar rechts ; rondom, (Lelie) : FRAN (cisvs) : F (ilivs) . FRAN (cias) : FRA (ter) : VNIC (vs). REG (is) : D (ei) : G (ratia) : COM (es) FLA (ndriae) .

Kz. : gekroond gevierendeeld wapenschild met in het eerste en vierde kwartier het wapen van Alençon en in het tweede en derde dat van Brabant ; links en rechts in het veld een hoofdletter F ; rondom, * AETERNVM : MEDITANS . DECVS : 1582 .

Technische gegevens :

zie type I, behalve gewicht : 17,13 g.

Verzameling R. Ostyn (Poperinge).

Als dit de drie basistypes van deze zeldzame munt zijn, dan kan niet ontkend worden dat elders nog kleine variaties optreden ; zo onder meer vertoont het stuk besproken in A. Delmonte, *De Zilveren Benelux*, nr. 227, een andere interpunctie. Wij weten echter niet welk stuk de schrijver weerspiegeld heeft (type IV ?).

Ook de halve daalder vermeld in de *Revue belge de numismatique*, 1878, pl. XLII, 9 vertoont een afwijking daar het omschrift eindigt op CO : FLA (type V ?).

Exemplaren waarvan de keerzijde niet voorzien is van de hoofdletters F zijn mij echter niet bekend.

De veilingskataloog van de firma J. Schulman (Amsterdam) van 9 - 12 maart 1959, nr. 670 vermeldt een halve daalder, geslagen in het munthuis Brugge, met het jaartal 1583. Het betreffende stuk is niet afgebeeld zodat wij de juistheid van de beschrijving niet hebben kunnen nagaan.

In het werk van G. Van Loon, *Beschrijving der Nederlandsche Historiepenningen*, 's Gravenhage, 1723 wordt een daalder met jaartal 1582 afgebeeld, geslagen te Gent en met als muntteken een Leeuw-tje (deel I, p. 321). Ook dit stuk is tot op heden nog niet in natura voorgekomen (RBN, 1878, op. cit., p. 204).

Al de andere munten op zijn naam zoals de gouden hele -, halve - en kwart nobels en de koperstukken van 12, 6 en 4 mijten werden te Gent geslagen. Het is opvallend dat deze stukken meer het karakter van stedelijke munten bezitten.

Naast de zilveren halve daalders werden in het munthuis van Brugge ook nog koperen oorden en duiten geslagen op naam van François van Anjou.

Na een algemeen vergadering van de stadsmagistraat op 21 september 1583 volgde Brugge dit voorbeeld en liet de generale muntmeester Laureins van Liebeke eveneens gouden en zilveren munten slaan met een stedelijk karakter (4).

Om te besluiten vermelden we nog dat het munthuis Brugge tijdens de periode 1581-1584 ook nog halve daalders heeft uitgegeven met het borstbeeld van Philips II. Slechts twee halve Philipsdaalders van 1582 zijn gekend: prijskataloog 81, november 1929 van de firma J. Schulman (Amsterdam), nr. 664 (afgebeeld) en lot 1.524 in de veiling van 8 juni 1931 van dezelfde firma (niet afgebeeld). Halve Philipsdaalders met het jaartal 1581, 1583 en 1584, geslagen in Brugge, zijn tot dusver niet bekend.

Het blijft een open vraag waarom zo weinig Brugse halve daalders van François van Anjou zijn teruggevonden. Mogelijk werden er veel exemplaren gesmolten of werden de opgegeven hoeveelheden niet volledig aangemunt.

Met deze korte uiteenzetting heb ik getracht deze zeldzame en

historisch belangrijke munt in het licht te stellen. Ik hoop dat andere numismaten opmerkingen en inlichtingen zullen kenbaar maken die dit artikel vervolledigen ; mijn dank gaat bij voorbaat reeds naar hen uit.

NOTEN

1. Vermeldingen in verschillende openbare veilingen kunnen betrekking hebben op één en hetzelfde stuk.
2. Vrij vertaald : François, zoon van Frankrijk, enige broer van de koning, door Gods genade graaf van Vlaanderen.
3. Vrij vertaald : Betrachting van een eenwigdurende eer.
4. 10.678 statenkronen; 60.652 gouden leeuwen ; 10.593 halve gouden leeuwen en een aantal zilveren hele en halve schellingen van respectievelijk 6 en 3 stuivers. Vooral de statenkroon, de halve gouden leeuw en de halve schelling zijn uiterst zeldzaam.

Juliaan Taelman